

Prof. UKW dr hab. Cichosz Mariusz

Bydgoszcz 15.11.2022

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Gronkowskiej-Koziar

zatytułowanej:

„Społeczno-kulturowe i pedagogiczne uwarunkowania aktywności patriotycznej studentów nauk społecznych uczelni lubelskich”,

napisanej pod kierunkiem ks. dr hab. Adama Maja COOr – KUL

Wprowadzenie

Przedłożona do oceny praca jest pracą badawczą podejmującą problematykę patriotyzmu i wężej - aktywności patriotycznej studentów - w aspekcie uwarunkowań społeczno-kulturowych oraz pedagogicznych tej aktywności. Zajęcie się problematyką patriotyzmu w tym aspekcie, – ale też patriotyzmem w ogóle, zasługuje dziś na szczególne uznanie i uwagę. Problematyka ta, bowiem w ostatnich kilkunastu latach (a nawet i więcej) niejako „zniknęła”, czy też rzadko była i jest podejmowana a nawet jest pomijana w debacie akademickiej. Jest tak przede wszystkim na poziomie realizowanych analiz teoretycznych, ale także na poziomie opracowań i wskazań metodycznych dla realizowanego wychowania, – choć tutaj częściej i w jakimś stopniu się ona pojawia.

Można by zastanowić się, dlaczego tak się stało i dlaczego tak się nadal dzieje. Zapewne jednym ze źródeł i przyczyn tak słabej obecności tej problematyki w namyśle nad wychowaniem, było pojawienie się - po przełomie i transformacji systemowej, jaka nastąpiła w Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych - wielości nurtów, koncepcji i teorii w pedagogice. Nastąpiło wówczas jej różnicowanie się w obszarach podejmowanej refleksji z wyraźnym nachyleniem a nawet w efekcie dominacją nurtów emancypacyjnych, liberalnych podkreślających i akcentujących uniwersalne zasady wychowania, co sprawiło, że ponad problematykę umiłowania ojczyzny, (gdy mówimy o tych aspektach wychowania) zaczęto przedkładać problematykę wychowania obywatelskiego, a w tym zakresie poszukiwać poszerzonej

tożsamości kulturowej europejskiej – globalnej. Taka dziś pedagogika dominuje – w tych społecznych aspektach. To przestrzeń środowiskowa, lokalna i regionalna w tej myśli i opcji dominują i są ważniejszą, wskazywaną przestrzenią aktywności społecznej człowieka. I to właśnie dzisiaj takich ścieżek i takich tropów się szuka.

Jak więc była i jest dzisiaj obecna w literaturze nauk społecznych, przede wszystkim zaś w pedagogice ta problematyka. Są to z jednej strony opracowania raczej dawniejsze, jeszcze z lat 70/80, tu z klasyczną już dzisiaj pozycją Karola Kotłowskiego „*Rzecz o wychowaniu patriotycznym*” z 1974 roku, ale także innych autorów, jak np.; K. Grzybowski. W tamtych latach były to jednak rozważania podejmowane w ideowym nurcie marksizmu i tak zwanego socjalistycznego wychowania, w którym patriotyzm pojmowany był i rozważany, jako element szeroko pojmowanego uniwersalnego humanizmu tłumaczonego perspektywą związku człowieka z szeroko rozumianą kulturą (tak jak np. w pracach Wincentego Okonia czy Bogdana Suhodolskiego). Obecnie rozważania o patriotyzmie i badania nad nim prowadzone są raczej wąsko i stosunkowo rzadko, jak np. w pracach Jerzego Nikitorowicza czy Anny Wiłkomirskiej - to, gdy chodzi o pedagogikę, ale także na gruncie psychologii, jak np.; w pracy Jolanty Szczurkowskiej czy Piotra Rodkiewicza. Są to również prace pisane na gruncie filozofii, etyki jak np.; praca Jacka Salija. Wszystkie te prace, zwłaszcza, gdy chodzi o zagadnienie wychowania, nie stanowią jednak dzisiaj jakiegoś głównego nurtu poszukiwań we współczesnej pedagogice polskiej, są to jednak cały czas peryferie badań nad wychowaniem.

Doktorantka w zdecydowanej większości zna prace, o których tu jest mowa. Wszystkie je wykorzystuje w swoich rozważaniach i podjętych analizach. Wpisuje się, więc w utrwalony stan badań nad podjętym zagadnieniem, choć pozostaje tu problemem możliwość odniesień tych poszukiwań do literatury zagranicznej, np.; anglojęzycznej, – ale o tym później. Z wyżej wymienionych powodów - już w tym miejscu należy się zgodzić z tym, o czym doktorantka napisała we wstępie swojej dysertacji, iż jej badania na tle dotychczas prowadzonych są próbą wypełnienia widocznej luki a nawet braku badań nad aktywnością patriotyczną młodzieży. To sprawia, że mamy tu do czynienia z badaniem nowatorskim a nawet w pewnym sensie pionierskim, – co chciałbym tu mocno podkreślić.

Budowa pracy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska podejmując powyższe zagadnienie – zagadnienie patriotyzmu, zbudowana jest z siedmiu rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały stanowią część teoretyczną rozprawy, w których jej Autorka rekonstruuje i wyjaśnia podstawowe – kluczowe wątki i kategorie swojej pracy. W rozdziale pierwszym jest to zagadnienie patriotyzmu, także rozpisane w kontekście aktywności patriotycznej. W rozdziale drugim przedstawiła charakterystykę młodzieży akademickiej, ale także charakterystykę przyjętego przez siebie sposobu rozumienia uwarunkowań społeczno-kulturowych oraz pedagogicznych aktywności patriotycznej. Rozdział trzeci jest rozdziałem metodologicznym, w którym autorka dysertacji przedstawiła i charakteryzuje zastosowaną przez siebie procedurę badawczą. W rozdziale zaś czwartym, piątym, szóstym oraz siódmym przedstawione zostały wyniki badań własnych. Całość pracy kończy się wnioskami z badań oraz aplikacją wyników dla praktyki, dalej zakończeniem, spisem bibliograficznym, spisem tabel a także aneksami.

Ostatecznie, więc można stwierdzić, iż budowa przedłożonej pracy doktorskiej jest poprawna. Wyraźnie widać w niej trzy części; część teoretyczną, metodologiczną i analityczną, – co jest właściwe i charakterystyczne dla prac empirycznych. Można tu jedynie wskazać na pewną dysproporcję – gdyż część teoretyczną tworzą tylko dwa rozdziały zaś część analityczną cztery rozdziały. W swojej objętości jednak pozostają one we względnej równowadze 133 strony do 161 zaś takie wyodrębnienie rozdziałów analitycznych podyktowane było specyficznie i wąsko wskazanymi i wyodrębnionymi kierunkami badań i potrzebnego dla nich miejsca dla ich zaprezentowania. Nie potrzebnie też tylko w stosunku do rozdziału pierwszego doktorantka użyła określenia *podstawy teoretyczne* – gdyż rozdział drugi w swojej zawartości stanowi także podstawy teoretyczne.

Część teoretyczna

Rozdział pierwszy przedłożonej rozprawy doktorskiej jest kluczowym rozdziałem, gdy chodzi o jej podstawy teoretyczne. Doktorantka dokonuje w nim rekonstrukcji kategorii *patriotyzmu*, ale także czyni to w kontekście przyjętego aspektu - *aktywności patriotycznej*. Samą kategorię rozpatruje w dość szerokim kontekście interpretacyjnym – nauk społecznych i chyba taki psycho-społeczny punkt widzenia przyjmuje w całości swoich rozważań (por. s.13). Dlatego też w tym rozdziale patriotyzm został najpierw pokazany zarówno w aspekcie filozoficznym, ale także społecznym (s.34) i psychologicznym (s.37). Ostatecznie doktorantka przyjmuje, jako wiążący dla siebie i swoich poszukiwań sposób rozumienia patriotyzmu, jaki jest właściwy dla nurtu chrześcijańsko-personalistycznego (i to jest opcja teoretyczna, którą przyjmuje dla swoich rozważań), w którym jest on rozumiany, jako; „*wychowanie rodzinne oraz edukację historyczną w budowaniu dojrzałości i świadomej postawy człowieka-osoby wobec ojczyzny [...] gdzie wartości patriotyzmu należy pielęgnować, wypełniając obowiązki obywatelskie, postępując wobec zasad Bożych*” (s.23). Charakterystyczne jest również to, że dla problematyki tu podjętej doktorantka wyraźnie ostatecznie odnosi ją do warunków polskich. Uwidacznia się to szczególnie (choć nie tylko), wtedy, gdy przedstawiony tu został patriotyzm w ujęciu historycznym. Takie podejście i poznawczą „lokalizację” potwierdza niejednokrotnie używane w pracy, także w tej części, określenie „*patriotyzm polski*” (s.52). Być może też z tego powodu zabrakło w tej części pracy, gdy chodzi o rozumienie patriotyzmu, szerszych odniesień tego zagadnienia do literatury zagranicznej, np. anglojęzycznej. Szkoda również, iż na tym etapie eksplikacji – dokonywanej rekonstrukcji oraz teoretycznej identyfikacji podjętego zagadnienia autorka dysertacji nie podjęła dyskusji z innymi, odmiennymi koncepcjami patriotyzmu. W ramach zaś przedstawionej i przez siebie przyjętej koncepcji właściwej dla nurtu chrześcijańskiego nie podjęła się również analizy krytycznej. Ten brak w pracy jest jednak trochę widoczny przez co nabiera ona trochę charakteru apologetycznego (?) choć ostatecznie same rozważania o patriotyzmie są spójne, logiczne i mają wyraźny walor poznawczy. Bardzo ważnym ustaleniem, niejako strukturalnym i metodologicznym jest tu przyjęcie za A.M Tchorzewskim *typologii patriotyzmu* (s.47). Następnie zaś *kategorii aktywności patriotycznej* (s.61) wyprowadzonych ostatecznie z

przedstawionych wcześniej koncepcji aktywności. Te modele i schematy zostały bezpośrednio i z powodzeniem przełożone i zastosowane w opracowanej i przyjętej przez doktorantkę procedurze badawczej.

Autorka dysertacji badając aktywność patriotyczną zrobiła to w odniesieniu do młodzieży akademickiej - studentów wybranych uczelni lubelskich. Dlatego też w rozdziale drugim prawidłowo i zgodnie z tak przyjętą logiką wywodów podjęła się wykonania charakterystyki rozwojowej tej grupy wiekowej. Podobnie też, jak w odniesieniu do patriotyzmu, tak i w tym wypadku swoje rozważania przeprowadziła w szerszym psychopedagogicznym kontekście i w ujęciu interdyscyplinarnym. Swoje analizy i rekonstrukcje w tym zakresie oparła na dobrze dobranej literaturze przedmiotu. Charakteryzując *młodzież, młodzież akademicką, wczesna dorosłość, etapy i zadania rozwojowe* z tym związane przywołała kluczowe postacie zajmujące się tymi zagadnieniami, zarówno z obszaru literatury polskiej, jak i zagranicznej. W wypadku tej drugiej korzystając m.in. z prac E. Eriksona, R. Havighursta czy D. Levinsona, ale też mniej znanych D. Golemana czy N. G. Ribnera.

Bardzo ważną częścią tego rozdziału jest przyjęcie i opisanie – przedstawienie czynników tworzących przestrzeń uwarunkowań społeczno-kulturowych i pedagogicznych. W tym zakresie, choć nie zawsze wprost – eksplicite wskazując na ustalenia poczynione w pedagogice, doktorantka wskazała na takie czynniki, jako ważne dla aktywności patriotycznej, jak; rodzinę, grupę studencką, środowisko lokalne, kościół, media (s.88) oraz szkołę (106). Przyjęty w ten sposób model dla całego projektu badawczego jest bardzo interesujący, poznawczo spójny i dobrze wpisujący się w rzeczywistość społeczno-edukacyjną. Wyraźny jest tu jednak niejako deklaracyjny charakter tego modelu – przyjmowania go, jako swoistego rodzaju wzorca pokazującego jego funkcje założone – wzorcowe właśnie, bez próby pokazania jego rzeczywistego wpływu, poprzez np. przywołanie istniejących – licznych badań z tego zakresu, także krytycznych.

Szkoda również, iż doktorantka nie dokonała na etapie podjętych w tym rozdziale rozważań wyraźniejszej identyfikacji swoich poszukiwań i ustaleń z pedagogiką, zwłaszcza z pedagogiką społeczną, co niejednokrotnie wydaje się być oczywiste, jak np.; w przypadku uwarunkowań społeczno-kulturowych wyraźnie

wyprowadzonych w dysertacji z koncepcji środowiska i środowiska wychowawczego wypracowanych właśnie na gruncie pedagogiki społecznej (por. s 87 także s. 95-96).

Podsumowując część teoretyczną należy powiedzieć, iż doktorantka podjęła w niej wszystkie wątki wskazane w temacie. Wszystkie te zagadnienia, zarówno *patriotyzm, aktywność patriotyczna*, wskazane i przyjęte *uwarunkowania społeczno-kulturowe* oraz *pedagogiczne patriotyzmu* a także sama kategoria *młodzieży studiującej* (przy zachowaniu wcześniejszych uwag) zostały poddane trafnej i dobrze przemyślanej rekonstrukcji i interpretacji. W tym zakresie bardziej wyróżnia się rozdział drugi pełniej jednak i bogaciej osadzony w literaturze przedmiotu, wyraźniej również poddający analizie - także krytycznej, niektóre zagadnienia. W analizach teoretycznych dominuje szerokie psycho-pedagogiczne a więc i bardziej interdyscyplinarne podejście.

Podczas lektury pracy odnosiłem wrażenie, iż podejście pedagogiczne powinno być nieco bardziej wyraziście akcentowane i eksponowane oraz ostrzej wyodrębniane, – ale linia pedagogicznego myślenia i w tym zakresie przyjmowanych uzasadnień jest tu widoczna i oczywista. W pełni, więc pozytywnie oceniam tą część pracy.

Metodologia pracy

Gdy chodzi o przyjętą w dysertacji procedurę badawczą – w odróżnieniu do części teoretycznej, została ona jednoznacznie osadzona w metodologii badań pedagogicznych. Doktorantka dla realizacji swojego projektu, korzystając z tej metodologii, wybrała drogę badań empirycznych o charakterze diagnostycznym – opisowo-wyjaśniającym. A więc mamy tu do czynienia z typem badań ilościowych. Idąc drogą tej charakterystyki można powiedzieć, że zastosowana procedura badawcza zawiera wszystkie wymagane w takim wypadku elementy. Doktorantka określiła, więc przedmiot i cel swoich badań, przyjęła problemy badawcze, następnie określiła zmienne i wskaźniki a także wybrała metody, techniki i narzędzia badawcze. Zgodnie też z opisowo-wyjaśniającym charakterem swoich badań nie wskazała hipotez, – co jest prawidłowym wyborem. Przedmiot i cel badań został w dysertacji określony

poprawnie. Gdy zaś chodzi o przyjęte problemy szczegółowe również są poprawne, – choć tu odnosząc je do autorsko skonstruowanej ankiety można postawić kilka uwag:

- odnośnie pierwszego problemu szczegółowego można postawić pytanie na ile (w pytaniu piątym ankiety, które odnosi się do tego problemu) dokonana deklaracja przez respondentów będzie wskazywała na realnie reprezentowany przez nich patriotyzm. Będzie to jednak wybór bardzo subiektywny a więc także może życzeniowy. Podobnie zresztą, gdy chodzi o ocenę poziomu tego patriotyzmu (pytanie szóste ankiety), – co innego własne odczucie, gdy chodzi o jego ocenę, a co innego mogłoby pokazać badanie bardziej pogłębione.

- podobną wątpliwość mam, gdy chodzi o pytanie ósme ankiety – ocenę poziomu swojej aktywności przez respondentów. Zawsze jednak będzie to ich indywidualny wybór i subiektywna ocena. Dla kogoś - w jego odczuciu - dana aktywność będzie wysoka, a dla kogoś ta sama - niska. Jak więc zobiektywizować te wyniki.

- mam również wątpliwości, co do użytego w problemie szczegółowym trzecim określenia *dynamika*. W pytaniach ankietowych dynamika ta jest badana, jako *częstotliwość* podejmowanych działań patriotycznych w aspekcie intelektualnym, emocjonalnym oraz praktycznym. W moim przekonaniu dynamika to nie to samo, co częstotliwość. Częstotliwość może być, co najwyżej jednym z wyznaczników dynamiki. Przyjęte tu utożsamienie wg. mnie nie jest prawidłowe, ale to kwestia zmiany pojęcia.

- w problemie szczegółowym czwartym i piątym według mnie bardziej adekwatnie do całego projektu badawczego użyto określenia oddziaływanie uwarunkowań społeczno-kulturowych (problem 4) i pedagogicznych (problem 5). Użycie tego określenia jest bardziej adekwatne, gdyż doktorantka nie bada tych uwarunkowań, tylko ich oddziaływanie, czyli oddziaływanie ustalonego - przyjętego ich modelu - dla aktywności patriotycznej. Z tego też punktu widzenia wydaje mi się trochę mylące obecne brzmienie tematu, które może sugerować, iż badane są uwarunkowania – a tego przecież Pani nie robi. Gdyby, więc zastosować pojęcie użyte w problemach

szczegółowych temat mógłby brzmieć: „*Oddziaływanie wybranych uwarunkowań społeczno-kulturowych i pedagogicznych na aktywność patriotyczną studentów*”.

- do badań została opracowana ankieta, która w efekcie obejmuje wszystkie problemy szczegółowe.

- zgodnie też z przyjętym typem badań, jako metodę dobrano sondaż diagnostyczny dla jego potrzeb zaś technikę ankiety, – co dla przyjętego projektu badawczego i jego metodologicznej opcji jest prawidłowym wyborem.

- dobór populacji do badań jest właściwy i reprezentatywny. Należy również dodać, że populacja ta została dobrze opisana i uzasadniona, jako kategoria poznawcza (młodzież akademicka) już w części teoretycznej. Można jedynie postawić pytanie o nieco szersze uzasadnienie wyboru trzech wskazanych w badaniach uczelni – także na tle wszystkich uczelni lubelskich.

- całość pracy, – jako też konsekwencja uzyskanych wyników badań kończą wnioski i aplikacje.

Podsumowanie i konkluzja

Podsumowując mogę powiedzieć, iż biorąc pod uwagę wymogi i kryteria poprawności, jakie stawia właściwa Ustawa o stopniach i tytułach naukowych, mogę stwierdzić, że przedłożona do oceny praca;

- podjęła bardzo ważną i aktualną problematykę związaną z życiem społecznym. Patriotyzm, bowiem będąc ważną przestrzenią aktywności społecznej człowieka bywa jednocześnie zjawiskiem stosunkowo rzadko badanym. Brak ten widoczny jest szczególnie w ostatnich latach. Stąd też niniejsza praca z jednej strony dobrze wpisuje się w dostępną wiedzę z tego zakresu a jednocześnie wypełnia widoczną lukę i braki. Podjęty zaś wąski aspekt tych badań sprawia, że badania te są oryginalne a nawet nowatorskie.

- przyjmując interdyscyplinarne podejście autorka swoje badania lokalizuje w naukach społecznych z wyraźnym jednak nachyleniem ku pedagogice. Z tego zakresu wykazuje się dobrą znajomością wiedzy teoretycznej.

- zaproponowany i podjęty projekt zarówno na poziomie analiz teoretycznych jak i zrealizowanej procedury badawczej – poprawne i interesujące zbudowanie określonego schematu w tym zakresie – modelu teoretycznego, a potem dobre przełożenie go na procedurę badawczą, wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia przez doktorantkę pracy naukowej.

Biorąc pod uwagę wszystkie wyżej wymienione wymogi oraz stopień ich wypełnienia przedłożoną dysertację oceniam pozytywnie - dobrze i opowiadam się tym samym za dopuszczeniem Pani mgr Agnieszki Gronkowskiej-Koziar do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Bydgoszcz 15.11.2022

Cichosz Mariusz

